

## ANDREAS VON BARBY OG FAURHOLM

1547–1554

AF

ERLING LADEWIG PETERSEN

I den kreds af udlændinge, der i Christian III.s tid var knyttet til dansk udenrigstjeneste, er ANDREAS VON BARBY den mest prominente fra midten af 1540'erne<sup>1</sup>. Af fødsel tilhørte han en brandenburgsk adelsslægt, og han havde – efter at have fået en juridisk uddannelse i Wittenberg – gjort tjeneste i hertug Magnus af Sachsen-Mecklenburgs kancelli, indtil han i 1541 blev ansat i det tyske kancelli i Danmark. Barby var kommet til landet efter hertug Magnus', Christian III.s svigerfaders anbefaling, og allerede i 1543 avancerede han til leder af tyske kancelli, en post han beklædte indtil sin død i 1559. Udenrigspolitisk var denne periode særdeles vanskelig; såvel forholdet til den tyske kejsermagt – der jo var knyttet til den fangne Christiern II – som det danske kongehus' intime forbindelser med de protestantiske fyrstehoffer i Nordtyskland og det sårbare forhold til Sverige fordrede megen diplomati for at opretholde den fredelige balance, som både kongen og rigsrådet var indstillet på at opretholde. Gennem sin virksomhed her i landet opnåede Barby i højere grad end nogen anden Christian III.s fortrolighed; der kan næppe være nogen tvivl om, at han i udenrigspolitiske anliggender altid snævert fulgte kongens holdning, og at han selv – den romerretskyndige jurist og kongelige råd – i bedste overensstemmelse med samtidens tyske forbilleder har opfattet sig som fyrstetjener. I kraft af sin stilling optrådte han tilsyneladende konsekvent som talsmand for kongens politiske opfattelse, men uden at der dog foreligger vidnesbyrd om, at han af den grund kom i modsætning til kansleren, JOHAN FRIIS, der synes at have øvet en absolut afgørende indflydelse på tilrettelæggelsen af udenrigspolitikken<sup>2</sup>.

Andreas Barbys personlige stilling til kongemagten hænger naturligvis blandt andet sammen med, at han som indvandret, ikke naturali-

seret adelig savnede enhver baggrund i sit nye milieu. Han ejede ikke som sine danske standsfæller godser i landet, men blev foreløbig aflønnet ved forlening af præbender<sup>3</sup>. På den anden side er det heller ikke uforklarligt, at Christian III har ønsket at fastholde von Barby og samtidig at vise ham sin taknemmelighed ved at tildele ham jordegods i Danmark. Mest bekendt er det vel, at Christian III i 1547 skænkede ham Faurholm umiddelbart syd for Hillerød. I dagene omkring 1. april havde kongen fra Koldinghus, hvor han opholdt sig, indkaldt „reth jordebog met mantall och renten poo Fawrholm“ fra den hidtidige lensmand, HANS VILLUMSEN JERNSKÆG<sup>4</sup>. Men inden han endeligt kunde afhænde godset til Barby måtte han indhente rigsrådets samtykke, således som håndfæstningen fordrede i tilfælde af overdragelse af krongods til udlændinge.

Netop på dette tidspunkt befandt regeringen sig imidlertid i ret spændt forhold til rigsrådet på grund af den skærpede lenspolitik, den havde ført siden 1545, og som navnlig havde ramt de største lensmænd, fortrinsvis rigsrådene og den højadelige kreds, hvoraf dette udgik<sup>5</sup>. I højsommeren 1547 tilspidsedes situationen såvidt, at kongen og Johan Friis fandt sig foranlediget til at sammenkalde et partielt rigsrådsmøde allerede i juli for at få de vigtigste stridsspørgsmål afgjort, selvom der var berammet herredag til slutningen af august. Mod en række vigtige indrømmelser i lenspolitikken opnåede Christian III enkelte mindre fordele, deriblandt også rigsrådets tilslutning til at overlade Barby Faurholm<sup>6</sup>. Men selv denne indrømmelse krævede en modydelse fra kongens side, forsåvidt som rigsrådet forlangte, at Barby skulde afstå en tilsvarende del af de forleninger, der var tilladt ham som aflønning, til den tidligere lensmand på Faurholm, „efterfordi han efter kgl. majestæts begjær har opladt Fauherholm . . . til Andreas van Barbi“<sup>7</sup>. Hele sagen blev da med andre ord en demonstration fra rigsrådets side af lensmændenes principielle rettigheder. Det er påfaldene, at HANS BARNEKOW – en anden indvandret tysk adelsmand – der samtidig modtog Ellingegård (Tudse h.) af kongen, ikke måtte afstå tilsvarende vederlag af sine len. Forskellen beror formodentlig på, at Hans Barnekow allerede stod danske adelskredse nær og samtidig med godsoverdragelsen var blevet naturaliseret<sup>8</sup>. For Andreas Barby fik gaven da udelukkende den værdi, at den gav ham sikrere fodfæste blandt sine danske standsfæller.

Først den 25. september 1547 kunde skødet på Faurholm med mølle, Egespore by (nu Frederiksborg slotssogn) med 10 gårde, 10 gårde i Stenløsemagle (Ølstykke h.) udstedes<sup>9</sup>. Enkelte omstændigheder

tyder dog på, at Andreas Barby har været eller følt sig forfordelt ved dette „mageskifte“-arrangement med Hans Villumsen Jernskæg; i hvert fald måtte rigsrådet i begyndelsen af december tilstå ham yderligere tre gårde, samtidig med at det bekræftede hele ejendomsoverdragelsen, der først da kunne betragtes som afsluttet<sup>10</sup>.

Det var selv efter datidens målestok ikke noget synderligt stort gods, Andreas Barby således havde modtaget; det havde foruden hovedgårdstaksten, der på dette tidspunkt næppe har været stor, kun et tilliggende på små 200 td. htk. Hovedmassen af det fæstegods, der hørte under hans forleninger, lå dog samlet netop i den samme egn – fra et godsteknisk synspunkt uhyre fordel –, og med Faurholm som centrum indledte han i de følgende år en vis godssamling. 1548, 4. oktober afkøbte han kronen 4 gårde i Skærød (Nr. Herlev s., Try h.)<sup>11</sup> og et par år senere, 1550. 20. oktober, atter fra kronen 11 gårde i Hammersholt og Høveltegård (begge i Nr. Herlev s.).<sup>12</sup> I juni 1551 erhvervede han endvidere Æbeltoft klostres gods i Hammersholt<sup>12a</sup>, og endelig i oktober samme år bortmageskiftede han alle sine gårde i Stenløsemagle mod Nr. Herlev by, som havde tilhørt Esrom kloster<sup>13</sup>.

Dermed ophørte von Barbys godssamling omkring Faurholm imidlertid. På dette tidspunkt ejede han omtrent et halvt hundrede gårde, der alle lå nært samlet omkring hovedgården. Denne konsekvente koncentration af fæstegodset må betragtes som et tidstypisk fænomen; vi befinder os jo netop da i indledningsfaserne til det 16. århundredes voldsomme prisstigninger, som bød den danske godsejer hidtil ukendte indtjeningsmuligheder, muligheder der efter det overmåde spredte materiale, som står til vor disposition, synes at være blevet udnyttet ganske effektivt<sup>14</sup>. Denne godskoncentration omkring Faurholm er imidlertid kun een side af von Barbys godsvirksomhed; vender vi os til de få træk, vi iøvrigt kender til hans godskoncentration, vil vi kunne iagttage ganske nye træk. Af det skødebrev, hvormed han i 1554 overdrog rigshofmester PEDER OXE Faurholm gods<sup>15</sup>, fremgår det, at landsbyen Skærød, som lå „opp till gamle Faurholms gordt“, var blevet nedlagt, og at dens marker lagt direkte „wnder for<sup>ne</sup> Faurhoms affuel, medt alle for<sup>ne</sup> fyre gordes jordt, ager, engg och eyndom oc nw bruges wnder for<sup>ne</sup> Faurholms gordt“. Samtidig hermed synes Barby at have flyttet hovedgårdens bygninger fra Freerslev til Nr. Herlev sogn, „bygd paa Oxeholm“<sup>16</sup>. Foruden de gamle hovedgårdsmarker og Skærød by omfattede gården enemærkeskove samt eng og mosearealer, Stueholmene og Illesøen. Der er altså tale om en

ganske betragtelig hovedgårdsudvidelse, som tilnærmelsesvis lader sig måle ved at sammenstille hovedgårdstaksterne fra 1547 og 1558, da kronen påny overtog godset; ved overdragelsen skyldte gården sammen med møllen tilsammen 8 pund korn (el. ca. 27 td. htk.), ved mageskiftet mellem Peder Oxe og kronen i 1558 opgives dens hovedgårdstakst til  $1\frac{1}{2}$  læst korn (60 td. htk.)<sup>17</sup>.

Parallelt hermed følger organisationen af fæstegodset under Faurholm. Ved en sammenligning mellem skøderne 1547-51 med salgsbrevet 1554 er det muligt at få et indblik heri; mest iøjnefaldende er det, at medens landgildeafgifterne i købebrevene tilsyneladende frembyder et broget virvar af ydelser, er dette i skødet til Peder Oxe afløst af gennemført ensartethed. Ensartede landgildesatser har afløst de stadigt varierende species. Der har med andre ord fundet en egalisering af fæstebøndernes afgifter sted, selvom vi ikke længere er i stand til at konstatere, hvorledes reguleringen har fundet sted eller om der i forbindelse hermed også er blevet foretaget omrøbning og udjævning af fæstegårdenes marker. Derimod kan vi med sikkerhed fastslå, at der ingen steder ændredes væsentligt på de samlede landgildeydelse, hverken i form af reelle nedsættelser eller forhøjelser. Egalisering af landgilden blev senere i det 16. århundrede en ganske almindelig forteelse<sup>18</sup>, men det her foreliggende tilfælde er, såvidt vi overhovedet er i stand til at konstatere det, det tidligste her i landet. Men i forbindelse med de øvrige ændringer af godsets struktur synes at vise, at Andreas Barby bevidst har forsøgt at skabe et storlandbrug efter moderne standard. Man kunde fristes til at pege på, at idéen til disse strukturændringer snarest har været hentet fra det østelske storlandbrug, som Barby må have kendt af selvsyn, og hvis idéer netop synes at være kommet hertil med indvandrende adelsmænd i højere grad end ved naturlig geografisk udbredelse<sup>19</sup>.

På denne baggrund er det påfaldende, at Andreas Barbys gods-samling netop ophørte i 1551, og at han allerede i januar det følgende år gjorde tilløb til at afhænde sit gods til sine brodersønner HANS og JAN VON BARBY<sup>20</sup>. Sagen nåede dog foreløbig ikke længere end til papiret, og den kongelige tilladelse til godsoverdragelsen forblev ubenyttet; men vi tager næppe fejl ved at antage, at incitamentet til dette skridt må søges i den bitre markskelsstrid, han havde ført med sin nabo, HERLUF TROLLE på Hillerødsholm<sup>21</sup>. Konflikten angik skellet mellem Hillerødsholm og Faurholm, om hvorvidt nogle sø- og mosestrækninger, Tranemosen og Illesø med de to stueholme tilhørte den ene eller den anden. Højest sandsynligt er der her tale om områder, der

ikke tidligere havde været tilgængelige eller skiftede; men som tidligere berørt fremgår det af skødet 1554, at de omstridte arealer lå på det nedlagte Skærøds – og altså senere på Faurholm hovedgårds – grund. Det er da overvejende sandsynligt, at det er indordningen af denne landsby under hovedgården, der havde givet anledning til markskelsstriden.

De stridende parter enedes om at lade sagen påkende af fire standsfæller, kansler JOHAN FRIIS, MOGENS GYLDENSTJERNE, BØRGE TROLLE – Herluf Trolles broder – samt PEDER OXE. Endelig udpegede kongen personligt rigshofmester ESGE BILLE og EJLER RØNNOW til opmænd<sup>22</sup>. Valget af disse mænd beror næppe på nogen tilfældighed, men allerede herved var sagen blevet hævet til et niveau, der åbnede muligheder for udfoldelse af de personlige og politiske modsætningsforhold, der allerede var til stede i den danske højadel. Peder Oxe, Mogens Gyldenstjerne og Trollerne var kendinge fra godsstridigheder i 1540'erne om Mogens Gøyes gods, og de tørnede siden påny sammen i andre godsaffærer. Det må af nærliggende grunde formodes, at Børge Trolle har støttet sin broder, og det samme må antages om Mogens Gyldenstjerne, der på mange måder stod Trollerne nær<sup>23</sup>. Omvendt synes Johan Friis og Peder Oxe at have ydet Andreas Barby deres bistand.

Voldgiftskendelsen faldt aldeles ud til Barbys fordel, forsåvidt som han fik tilkendt begge stueholmene og fik trukket skel i moserne, hvorimod man af en eller anden grund – snarest måske fordi Herluf Trolle protesterede mod afgørelsen – undlod at sætte skelsten. Om Andreas Barby allerede da havde sine politiske forbindelser at takke for det gunstige resultat får stå hen; der foreligger intet holdepunkt for en sådan antagelse endnu på dette tidlige tidspunkt af konflikten. Men givet er det omvendt, at Herluf Trolle har følt sig dybt krænket; at han ikke destomindre fulgte med von Barby og de øvrige gode herrer hjem til Faurholm „och bleff ther hoss thennom til mod afftenen“<sup>24</sup>, betyder dog ikke nødvendigvis – som modparten siden hævdede – at han havde accepteret voldgiftskendelsen. Herluf Trolle hævdede tværtimod senere konsekvent og vistnok med rette, at han straks havde protesteret mod afgørelsen.

Herluf Trolle gav dog aldeles ikke op; han arbejdede tværtimod stadig for at få sin sag genoptaget. Han havde jo straks gjort indsigelse og havde siden oftere klaget overfor kansleren. Måske har vi da lov at formode, at Andreas Barby har kunnet takke sine politiske forbindelser for den inert, der blev lagt for dagen. Først i sommeren 1553 lykkedes

det Herluf Trolle at få markskelsstriden bragt på bane påny. Da Christian III i slutningen af august og begyndelsen af september opholdt sig på Æbelholt kloster, forsøgte han selv, PEDER SKRAM, lensmanden på Københavns slot PEDER GODSKE og øverstesekretær CORFITS ULFELD – den sidste Johan Friis' håndgangne mand – at opnå forlig ved mægling. Man enedes om, at de samme fire voldgiftsmænd som første gang „skulle komme ther offuer igienn“. I sig selv er dette måske ikke nogen helt klar formulering, forsåvidt som den snart efter gav anledning til strid mellem de to parter om, hvorvidt skellet skulde pådømmes påny, således som Herluf Trolle hævdede, eller om de fire mænd blot skulde sætte skelsten, som Andreas Barby og Peder Oxe vilde mene<sup>26</sup>. Selvom man ikke vilde tage de skriftlige vidnesbyrd, Herluf Trolle senere indhentede fra tilstedeværende fra Æbelholt-mødet til indtægt for rigtigheden af hans opfattelse, taler dog både – som vi senere vender tilbage til – modsigelser i kanslerens vidnesbyrd for rettertinget i efteråret 1554 og selve sprogbugen, der er en ganske normal retsterminus, for at Herluf Trolles standpunkt var korrekt. Sagens politiske aspekter anes påny.

Det er da også helt i overensstemmelse med denne afgørelse, at Herluf Trolle i marts 1554 atter synes at have drevet på for at få sagen taget op „enthenn till minde eller rethe“. Tilsyneladende anfægtede det ham ikke, at Andreas Barby netop da havde vundet en sag mod Viborg by, vistnok med Johan Friis' bistand<sup>27</sup>, eller at han i februar var blevet naturaliseret dansk adelsmand<sup>28</sup>. Fra Herluf Trolles synspunkt var tidspunktet nogenlunde gunstigt, forsåvidt som regeringen netop da kæmpede for at tilvejebringe balance i statsfinanserne; kongen måtte selv yde tilskud fra sit eget kammer, militærudgifterne måtte reduceres, og regeringen havde måttet optage lån hos danske adelige, hvor den bedst kunde. Og blandt kreditorerne optræder også Herluf Trolle med et lån på 1.000 d.<sup>29</sup>. På dette tidspunkt var Andreas Barby dog blevet så træt af striden, at han foretrak at sælge sit gods til Peder Oxe, men han undlod ikke at gøre sin modpart opmærksom på, at „han inthett (skulde) spotte hannem for hann hagde sold sitt giods, och . . . at Herluff var ther en orsagh till“<sup>30</sup>. Allerede den 31. marts – ti dage efter Peder Oxes hjemkomst fra en diplomatisk mission til Tyskland – havde man udarbejdet en aftale, hvorefter denne skulle overtage Faurholm for en pris af 17.000 joachimsdaler til St. Hans 1554<sup>30a</sup>. Det er umiddelbart indlysende, at Peder Oxe må have været på det rene med, at han sammen med Faurholm nødvendigvis også

måtte overtage Barbys langtrukne strid med naboen. Det er sandsynligt, at han endnu har kunnet regne Herluf Trolle for politisk harmløs, medens han selv kunde regne med indflydelsesrige hjælpere ved hoffet, Andreas Barby ikke undtaget.

Både skødet i juni 1554 og formodentlig altså også købebrevet i marts havde udtrykkeligt – og med en nøjagtighed, der ikke er helt sædvanlig for breve af denne type – henregnet de omstridte områder under Faurholms hovedgårdsjord, og på dette grundlag begyndte Peder Oxe straks at følge sit nye gods til lås. I realiteten indebærer dette også, at han underkendte sin modparts ret til at få markskellet påkendt påny, men det havde naturligvis kun til følge, at Herluf Trolle straks tog genbrev på Tranemosen, Illesø og Stueholmene<sup>31</sup>, således at sagen måtte pådømmes af rettertinget. Men forinden dette skete kan vi følge, hvorledes Herluf Trolle udfoldede en livlig aktivitet for at fremskaffe bevismateriale for sine påstande. Den 20. april henvendte han sig til en række rigsråder, der var forsamlet på Antvorskov kloster, angående aftalen fra Æbelholt det foregående år<sup>32</sup>; straks derefter vendte han tilbage til Kolding, hvor hoffet stadig residerede, og hvor han selv i marts havde opholdt sig, og rettede via to adelige, NIELS PARSBERG og JØRGEN DAA henvendelse til Andreas Barby for at skaffe klarhed over, om denne stadig principielt vilde bestride, at forliget i Æbelholt kloster havde tilsigtet en fornyet voldgiftsafgørelse. v. Barby, der lå syg på dette tidspunkt, synes at have taget ham denne aktion ilde op og henviste blot til Peder Oxe<sup>33</sup>. Alt i alt synes der således at have rådet en vis spænding mellem de to parter i april 1554; det er da også påfaldende, at Herluf Trolle netop sidst i måneden pludseligt måtte fratræde Krogens len, som han havde haft siden 1544<sup>34</sup>. Det er med de foreliggende begivenheder *in mente* ikke ganske usandsynligt, at hans fjernelse kan have været foranlediget af hans personlige fjender ved hoffet, først og fremmest Andreas Barby og Peder Oxe. At Johan Friis, Børge Trolle og Mogens Gyldenstjerne samtidig befandt sig på forhandlingsrejse i Sverige<sup>35</sup> og at kongen lå alvorligt syg, kan kun have lettet et sådant forehavende.

Dermed indtrådte der foreløbig stilstand. Den 24. juni udbetalte Peder Oxe efter aftalen Andreas Barby hans 17.000 d., og dagen efter blev skødebrevet udfærdiget. Men inden markskelstrætten i december nåede frem for rettertinget, henvendte Herluf Trolle sig endnu en gang til Peder Skram og Peder Godske, der begge havde været blandt forligsmændene i Æbelholt kloster, og indhentede deres bekræftelse af

rigtigheden af sin opfattelse af forliget<sup>36</sup>. Derimod opnåede han ingen tilsvarende erklæring af Corfits Ulfeld, skønt denne også havde deltaget i mæglingsaktionen, hvilket næppe er tilfældigt.

Endelig den 13. december 1554 optog rettertinget sagen i Nyborg<sup>37</sup>. Begge parter redegjorde for dens tidligere faser og fremførte deres synspunkter i ganske uændret skikkelse. Johan Friis, der udover Peder Oxe var den eneste tilstedeværende af de fire voldgiftsmænd, bekræftede Andreas Barbys påstand om, at Herluf Trolle havde accepteret den oprindelige kendelse<sup>38</sup>. Dette blev afgørende for domskendelsen, idet dommens præmisser henviser hertil, selvom dette vidnesbyrd ganske åbenbart stred mod kanslerens egen forklaring tidligere, hvorved han havde indrømmet Herluf Trolle præcis det modsatte. Retten anerkendte derefter Peder Oxes forfølgning til lås<sup>39</sup>.

Den trælse strid havde da omsider fundet sin afslutning; men ligesålidt som den første kendelse og Barbys vurdering af den næppe kan antages at have ydet Herluf Trolle fuld retfærdighed, ligesålidt synes rettertingets dom at have været helt forsvarlig. At Herluf Trolle følte sig dybt krænket kan næppe undre, men han måtte dog affinde sig med, at der i juni det følgende år blev sat skelsten i det omstridte område efter Johan Friis' og Børge Trolles anvisning, og at der blev udfærdiget nøjagtig beskrivelse af skellet i henhold til de fire voldgiftsmænds kendelse<sup>40</sup>. Personligt måtte Herluf Trolle nøjes med den ringe triumf det var, at han kunne opsige det lån, han i februar 1554 havde ydet regeringen, således at rentemester ESKILD OXE måtte bede ham om at lade det blive stående<sup>41</sup>.

Den markskelsstrid, der her havde været tale om, var i sig selv ganske ubetydelig; så meget mere påfaldende virker da de heftige personlige modsætninger, der her fandt udløsning, og som også politisk fik en vis rækkevidde. Processen om skellet mellem Faurholm og Hillerødsholm finder dermed sin plads i den lange kæde af brydninger, som i 1557-58 førte frem til Peder Oxes fald og rigsrådsreaktionen<sup>42</sup>. I denne konfliktsituation møder vi påfaldende nok Andreas Barby som medbesegler af herredagsdommen over Peder Oxe i juni 1558<sup>43</sup>, endskønt denne havde appelleret til ham om støtte. Omvendt udveksler Barby og Mogens Gyldenstjerne omtrent samtidig udenrigs-politiske synspunkter, specielt med henblik på den begyndende konkurrence med Sverige i de baltiske lande<sup>44</sup>. På linie med Christian III og i forståelse med den konservative gruppe i rigsrådet gjorde han sig til talsmand for en forsigtig og tilbageholdende politik. Andreas Barby var ingen *quantité négligéable* i dansk politik; en af hans kolleger



i tyske kancelli fremhævede hans „summa iuditio et in tractandis rebus politicis sapientia“<sup>45</sup>. Først og fremmest var han kongens råd, den der så længe Christian III levede loyalt øvede indflydelse på tilrettelæggelsen af dansk udenrigspolitik efter dennes ønsker. Men indenrigske og udenrigske anliggender var snævert forbundne, og Andreas Barby manøvrerede åbenbart ganske behændigt i dette komplicerede spil.

## NOTER

<sup>1</sup> Om Andreas Barby i almindelighed, se H. F. Rørdam: *Kjøbenhavns Universitets Historie 1537-1621* bd. I (Kjhb. 1868-69), 418 ff. og Astrid Friis i *Dansk biografisk Leksikon*, 2. udg. II, 138 f. – <sup>2</sup> Det er derimod endnu usikkert, om Barby nogensinde blev tysk kansler som sin forgænger Wulfgang v. Utenhof, selvom det ikke kan udelukkes, at det kan være sket i slutningen af 1550'erne. I dommen over Peder Oxen i juni 1558 benævnes han dog tysk kansler (A. N. Ryge: *Peder Oxens Levnet* (Kjhb. 1765), 124). Normalt fører han titel af kongelig råd. Om Barby som chef for udenrigsdepartementet, se iøvrigt Poul Colding: *Om Andreas von Barbys stilling som leder af Tyske Kancelli* (Til Knud Fabricius 13. august 1945), 44 ff. – Under indflydelse af ændringerne i det 15. århundredes samfundsstruktur og kongemagtens vækst kan man i de tyske territorier iagttage en centraliseringsproces og specialisering af centraladministrationen; romerretskyndige embedsmænd afløste de gejstlige embedsmænd, men i langt højere grad end disse følte de tyske „råder“ sig knyttet til fyrstegæsten og forpligtet til at varetage dens tarv; cf. f. eks. F. Rachfahl: *Die Ursprünge der monarchischen Behördenorganisation der Neuzeit* (Jahrb. für Nationalökonomie und Statistik Bd. 105 (1915), 433-82; G. Schmoller: *Die Behördenorganisation in den deutschen Territorien vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*. (Jahrb. für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich Bd. 18 (1894), 695 ff. – Det er karakteristisk, at Christian III i et brev til kurfyrst August af Sachsen i maj 1556 meddeler, at man nu er nået så vidt i Danmark, at alle embeder var besat med danske, fraset udenrigsadministrationen (RA. T.K.U.A. Ausländ. Reg. 1556-57, 1556. 3. maj); denne kunde kun bestrides af udlændinge, fordi kun disse besad kundskaber, der opfyldte tidens krav. – <sup>3</sup> 1543 modtog han domprovstiet i Roskilde, St. Laurentii kapel samt 40 rhinske gylden 1545 tillige Claræ kloster i Roskilde (Danske Kancelliregistranter 1535-50 (Udg. af Kr. Erslev og Wm. Møllerup, Kjhb. 1881-82), 279; Da. Mag. 4:IV, 326 f.). Endelig modtog han en gård i København som gave af kongen (Københavns Dipolmatarium II (Udg. af O. Nielsen, Kjhb. 1874), no. 310). – <sup>4</sup> Da. Mag. 4: I, 285. Brevudtoget er udateret, men den nærmest foregående og efterfølgende dato er henholdsvis 28. marts og 7. april. – <sup>5</sup> Astrid Friis: *Rigsrådet og statsfinanserne i Christian III.s regeringstid* (Hist. Tidsskr. 10: VI, 1940-42), 8 ff. – <sup>6</sup> *Ibid.*, 13 ff. – Barby opholdt sig fra maj til juli i hertugdømmerne, en overgang vistnok konstitueret som kongelig statholder (RA. T.K.U.A. Inländ. Reg. 1547, fol. 92 b og 139). – <sup>7</sup> Da. Kanc. reg. 1535-50, 361 f. – <sup>8</sup> *Ibid.*, 363 f.; Kr. Erslev: *Danmarks Len og Lensmænd 1513-96* (Kjhb. 1878), 87; Astrid Friis i *Dansk biogr. Leks.* II, 176. – <sup>9</sup> Da. Kanc. reg. 1535-50, 358 f.; cf. også ndrf. note 10. Af dette gods hørte de 10 gårde i Stenløsemagle ikke til Hans Villumsen Jernskægs len (cf.

Frederik I.s danske Registranter (Udg. af Kr. Erslev og Wm. Møllerup, Kjbh. 1879-80), Da. Kanc. reg. 1535-50, 361; H. Knudsen: Danmark i Middelalderen (Kjbh. 1834), 23 f., 42), men stammer snarere fra en af Barbys forleninger i Roskilde. – Som kompensation afstod Andreas Barby gods på Sydsjælland tilhørende Clara kloster (Erslev: Len og Lensmænd, 95). – <sup>10</sup> Da. Kanc. reg. 1535-50, 367. Der er her tale om to gårde i Rønne (Tjæreby s.) og en enestegård ved navn Ryd (iflg. skødet i Freerslev s.). Det originale skøde (RA. Orig. skødebreve no. 58) omfatter såvel Egespore by og godset i Stenløsemagle som de tre gårde, der først blev overladt von Barby i december 1547, og det er dateret til 22. september (Mauritii dag). Det må derfor antages, at det første skøde, dateret til 25. september (søndag efter Mauritii dag) er blevet sammenarbejdet med skødet på Rønne og Ryd den 7. december, og at det samlede skøde er blevet antedateret; datoen 22. september må være opstået ved forglemmelse af „søndag efter“ i den liturgiske datering. Rigsrådets stadfæstelsesbrev, dateret til 9. december 1547 (RA. Andreas Barbys privatarkiv, no. 5) omfatter ligeledes det samlede gods, hvorimod der ikke længere kendes noget stadfæstelsesbrev fra sommermånederne, da den oprindelige overdragelse fandt sted, udover regesten i kancelliregistranten. – <sup>11</sup> Da. Kanc. reg. 1535-50, 392. – <sup>12</sup> Ibid., 457 f. – <sup>12a</sup> Kirkehist. Saml. 4: I, 485 f. – <sup>13</sup> Kancelliets brevbøger 1551-55, 82. – <sup>14</sup> Jeg håber senere at kunne gøre rede for visse sider af den danske adels økonomiske aktivitet i anden forbindelse. – <sup>15</sup> RA. Orig. mageskifter, no. 73-74; Kanc. Brevb. 1551-55, 82. – <sup>16</sup> I skødet 1547 siges gården at ligge i Freerslev s., hvorimod den i skødet til Peder Oxe henføres til Nr. Herlev s. – 1550, 13. november fik Barby tilladelse til at nedbryde St. Martins kapel i Stenløse „oc bruge (materialerne) till sin bognings behoff“ (Da. Mag. 4: VI, 238), og 1553 erhvervede han en lignende tilladelse til at nedbryde et kapel i Lystrup (ved Uvelse; Kanc. Brevb. 1551-55, 211 f.). Disse tilladelser står antagelig i forbindelse med byggearbejderne på Faurholm. – <sup>17</sup> RA. Orig. mageskifter, no. 73-74. – <sup>18</sup> cf. H. H. Fussing: Herremand og fæstebonde (Kbh. 1940), 144 ff.; G. Olsen: Hovedgård og bondegård (Kbh. 1957). – <sup>19</sup> cf. C. J. Fuchs: Der untergang des Bauernstandes und das Aufkommen der Gutsherrschaften (Strassb. 1888), 67 ff.; G. Olsen: op. cit., 44, 194, 314. – <sup>20</sup> Kanc. Brevb. 1551-55, 110. – <sup>21</sup> Striden har tidligere været behandlet af Troels-Lund (Peder Oxe (Kbh. 1906), 58 ff.) og Astrid Friis (Rigsrådet og statsfinanserne, 75 ff.). Begge steder fremhæves med rette den politiske aspekter som led i den række af personlige og politiske sammenstød, der førte frem til Peder Oxes fald i 1558. Vor eneste kilde til oplysning om sagen er rettertingets endelige dom i december 1554 (Orig. i RA. Andreas Barbys privatarkiv; Rigens dombog 1554-56, fol. 8<sup>v</sup>-11<sup>v</sup>; udførligt referat hos Ryge: Peder Oxe, 83-86). – <sup>22</sup> Rigens dombog 1554-56, fol. 9<sup>r</sup>-v. – <sup>23</sup> cf. P. Colding: Studier i Danmarks politiske historie i slutningen af Christian III.s og begyndelsen af Frederik II.s tid (Kbh. 1939) 14 ff. – <sup>24</sup> Rigens dombog 1554-56, fol. 9<sup>v</sup>. Det er ikke længere muligt at datere denne afgørelse; den må have fundet sted inden september 1551, da Esge Bille blev syg og snart efter døde (Wm. Møllerup og F. Meidell: Billeættens Historie I, 707), men efter oktober 1548, da Barby erhvervede Skærød. – <sup>25</sup> Heller ikke denne begivenhed dateres i dommen; men da kongen opholdt sig på Æbelholt kloster i dagene 31. august-7. september 1553, er det sandsynligt at den skal henføres til dette tidspunkt (Kanc. Brevb. 1551-55, 251; Astrid Friis: Rigsrådet og statsfinanserne, 75 note 2). – <sup>26</sup> Rigens dombog 1554-56, fol. 9<sup>r</sup>, 10<sup>r</sup>, 11<sup>r</sup>. – <sup>27</sup> Kanc. Brevb. 1551-55, 291; cf. p. 286. – <sup>28</sup> Ibid., 292 f. – <sup>29</sup> Astrid Friis: Rigsrådet og statsfinanserne, 103 ff.; Kanc. Brevb. 1551-55, 281, 292. Peder Oxe befandt sig endelig samtidig på en

diplomatisk mission i Tyskland og vendte først tilbage til Kolding d. 21. marts 1554 (Ryge: Peder Oxe, 77 ff.; Astrid Friis: Rigsrådet og statsfinanserne, 67 note 2). - <sup>30</sup> Rigens dombog 1554-56, fol. 10<sup>v</sup>. - <sup>30 a</sup> Ryge: Peder Oxe, 82 f. - <sup>31</sup> Rigens dombog 1554-56, fol. 8<sup>v</sup>-9<sup>r</sup>. - <sup>32</sup> Ibid., fol., 9<sup>r</sup>-<sup>v</sup>. - <sup>33</sup> Ibid., fol. 9<sup>v</sup>-10<sup>r</sup>. - cf. RA. DA. Kanc. Indkomne breve. Antonius Hanisch til Johan Friis 1554, 18. april, hvoraf det fremgår, at også kongen lå alvorligt syg. - <sup>34</sup> Kanc. Brevb. 1551-55, 311; Erslev: Danmarks Len og Lensmænd, 19. - <sup>35</sup> N. Krag og St. Stephanus: Christian III.s Historie (K bh. 1776), 233 f. - <sup>36</sup> Rigens dombog 1554-56, fol. 10<sup>r</sup>-<sup>v</sup>. - <sup>37</sup> Ibid., fol. 11<sup>v</sup>. - <sup>38</sup> Ibid., fol. 9<sup>v</sup>. - <sup>39</sup> Ibid., fol. 11<sup>v</sup>. - <sup>40</sup> Ryge: Peder Oxe, 86 f. - <sup>41</sup> Kanc. Brevb. 1551-56, 362. - <sup>42</sup> Se herom Astrid Friis: Rigsrådet og statsfinanserne, passim. - <sup>43</sup> Ryge: Peder Oxe, 124; Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre I, 430. - <sup>44</sup> Ibid. I, 445-50; cf. Wm. Mollerup: Danmarks forhold til Lifland (K bh. 1882), 61; G. Landberg: De nordiska rikena under Brömsebroförbundet (Sthlm. 1925), 195 ff. - <sup>45</sup> Caspar Paslichs kalendaranteckningar (Medd. av. O. Walde, Da. Mag. 6: II, 195).